

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شاهرود

مدیریت تحصیلات تکمیلی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه جغرافیا

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

ارزیابی فضاهای عمومی شهر شیراز با توجه به نیازهای معلولین و جانبازان

استاد راهنما:

دکتر خدارحم بزی

استاد مشاور:

دکتر اکبر کیانی

تهیه و تدوین:

محمد صادق افراسیابی راد

بهار ۱۳۸۹

باسمه تعالی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

صفحه الف

این پایان نامه با عنوان: « ارزیابی فضاهای عمومی شهر شیراز با توجه به نیازهای معلولین و جانبازان » قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری توسط دانشجو محمداصداق افراسیابی راد تحت راهنمایی استاد پایان نامه آقای دکتر خدارحم بزی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن بجه منظور اهداف آموزشی یا ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه زایل مجاز می باشد.

امضا دانشجو

این پایان نامه ۶ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ۱۳۸۹/۳/۱۸ توسط هیئت داوران بررسی و نمره ۱۹ و درجه عالی به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
۱- استاد راهنما: دکتر خدارحم بزی		۸۹/۳/۱۹
۲- استاد مشاور: دکتر اکبر کیانی		۸۹/۳/۱۹
۴- استاد داور: دکتر غریب فاخرازی		۸۹/۳/۱۹
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر مرتضی توکلی		۸۹/۳/۱۹
۶- مدیر گروه: (مهر و امضاء) دکتر اکبر کیانی		۸۹/۳/۱۹

تقدیم به روح پدر عزیزم

پدر عزیزم هر چه هستم فقط به خاطر زحمات تو بوده بخظ ای از یادت غافل نخواهم بود
ای کاش بودی و برای یکبار دیگر برق شادی را در چشانت می دیدم ولی افسوس...

تقدیم به مادر مهربانم

آنکه مهرش همیشه و همه جا بماند بود. مادرم یاد تو باعث آرامش روحم بود و یاد لبخندهای
زیبایت امید را در وجودم زنده می کرد

تقدیم به برادر بزرگوار و خواهران مهربانم

آنانکه تکیه گاههای محکم زندگیم بودند.

تقدیم به سه عزیز شیرین تر از جانم

عسل، نادیا و پانیدا. دوستان دارم.

تقدیر و شکر

حمد بیکران خداوندی را که استواری، تقدیر خجسته و توان تلاش را به من ارزانی نمود تا این راه سخت را با موفقیت سپیم.

تقدیر از پدر بزرگوارم که زحمات فراوانش را از یاد نخواهم برد،

سپاس فراوان نثارماد عزیزم که دعای خیر و دست کرمش را هکشتای تمام مشکلاتم بود.

از برادر بزرگوار و خواهران عزیزم که وجودشان باعث پشت کرمی من بود شکر می کنم.

از استاد راهنمای محترم و ارجمندم، جناب آقای دکتر خداحرم بزی که پدران و بی دین را هکشتای مسائل و مشکلات من بود، کمال قدردانی و شکر را دارم.

از استاد مشاور محترم و کرامیم جناب آقای دکتر اکبر کیانی که بی منت و دوستانه در انجام مراحل پایان نامه مرایاری نمودند، نهایت شکر را دارم.

از جناب آقای دکتر غریب فاضل نیا که زحمت داوری پایان نامه را به عهده داشتند و همچنین از نماینده محترم تحصیلات تکمیلی جناب آقای دکتر مرتضی توکلی و سرکار خانم مهندس لیحه عرفانی کمال شکر و قدردانی دارم.

از بهکلاسی های عزیزم علی سالاری، ابوالفضل عبدالهی، عباس جواهری و خانم معصومه جوادی بخاطر راهنمایی ایشان کمال قدردانی را دارم. از دوستان عزیزم در رشته برنامه ریزی روستایی (آقایان احمدی، زارع، جلالی و خانم الهام افشار) صمیمانه شکر می کنم. از دوستان مهربانم احسان منصف، رسول اسدی، وحید رحیمی، محمد جوادی، مسلم محمدی، عادل اصفهانی، معین نصیری، محمد فروزنده، جعفر زارع، سعید پروانه، محمود نجفی، روح الله میرعادی و محبتی زارعی که اوقات خوش و دوستی داشتی ای رادکنار آنها سپری کردم، شکر می کنم.

محمد صادق افراسیابی راد

بهار ۱۳۸۹

ارزیابی فضاهای عمومی شهرشیراز با توجه به نیازهای معلولین و جانبازان

چکیده

معلولیت به مثابه پدیده‌ای زیستی و اجتماعی، واقعیتی است که تمام جوامع، صرف‌نظر از میزان توسعه‌یافتگی، اعم از کشورهای صنعتی و غیرصنعتی با آن مواجه هستند. امروزه اهمیت مناسب بودن فضاهای شهری برای گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از این فضاها، بر کسی پوشیده نیست. ارزیابی فضاهای عمومی با توجه به نیازهای معلولین و جانبازان و برنامه‌ریزی جهت آن، یکی از ضروریات هر جامعه بخصوص جامعه ما که بعد از جنگ تحمیلی با جمع کثیری از جانبازان و معلولین مواجه است می‌باشد. با توجه به اهمیت موضوع، در این پژوهش به یکی از مهمترین نیازهای معلولین و جانبازان در سطح فضاهای شهری یعنی فضاهای عمومی می‌پردازیم. هدف از تحقیق حاضر، بررسی و ارزیابی فضاهای عمومی شهری با توجه به نیازهای معلولین و جانبازان در سه محدوده مرکز شهر، محدوده پارک آزادی و حافظیه در شهر شیراز می‌باشد. روش تحقیق در این پژوهش مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی، مشاهدات میدانی، مصاحبه و به‌دست آوردن داده‌ها، از طریق پرسشنامه و تجزیه و تحلیل اطلاعات با نرم افزار SPSS و همچنین برای ارزیابی و رتبه‌بندی مناطق نمونه از مدل تصمیم‌گیری (Topsis) استفاده گردید. یافته‌ها نشان می‌دهند، که در بحث ترافیک در مرکز شهر شیراز نامناسب بودن وسایل حمل و نقل عمومی و عدم دسترسی به آن‌ها با ۲۳/۴ درصد به عنوان مهمترین مشکل و در محدوده پارک آزادی و حافظیه مهمترین مشکل معلولین و جانبازان نامناسب بودن پیاده‌روها، وجود چاله و ناهموار بودن سطح پیاده‌رو با ۲۲/۳ درصد در حافظیه و ۱۸/۳ درصد در پارک آزادی بوده است. بطور کلی در ارتباط با حوزه‌های مورد مطالعه یعنی ترافیک، مبلمان و کاربری‌های شهری وضعیت مرکز شهر نسبت به دو محدوده دیگر دارای شرایط نامطلوبی می‌باشد. با استفاده از مدل (Topsis) مشخص گردید که، وضعیت فضاهای عمومی در مرکز شهر در وضعیت نامطلوب ($0 \leq 0.177 \leq 1$)، پارک آزادی تا حدی مطلوب ($0 \leq 0.390 \leq 1$) و فضاهای عمومی محدوده حافظیه از وضعیت مطلوب ($0 \leq 0.744 \leq 1$) برخوردار بوده است.

واژگان کلیدی: ارزیابی، معلولین، فضاهای شهری، شیراز، جانبازان.

فصل اول: مقدمه و کلیات

۱-۱- مقدمه.....	۲
۱-۲- طرح مسأله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق.....	۵
۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق.....	۸
۱-۴- اهداف ویژه تحقیق.....	۱۱
۱-۵- فرضیات تحقیق.....	۱۲
۱-۶- موانع و محدودیت‌های تحقیق.....	۱۲
۱-۷- محدوده زمانی و مکانی تحقیق.....	۱۳
۱-۸- سابقه تحقیق.....	۱۳
۱-۸-۱- سابقه تحقیقات خارجی.....	۱۳
۱-۸-۲- سابقه تحقیقات داخلی.....	۱۶

فصل دوم: مبانی نظری تحقیق

۲-۱- تعاریف و مفاهیم.....	۲۰
۲-۱-۱- فضا.....	۲۰
۲-۱-۲- فضاهای شهری.....	۲۱
۲-۱-۳- فضاهای عمومی شهری.....	۲۲
۲-۱-۴- مبلمان شهری.....	۲۵
۲-۱-۵- کاربری اراضی.....	۲۵
۲-۱-۶- طراحی شهری.....	۲۵
۲-۲- مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری و نظریه انسان و محیط.....	۲۶
۲-۲-۱- مناسب‌سازی فضاهای شهری.....	۲۶
۲-۲-۲- نظریه انسان و محیط.....	۲۷
۲-۳- حقوق بشر، ناتوانی و معلولیت.....	۲۸
۲-۴- فلسفه برابرسازی فرصت‌ها برای معلولین و جانبازان.....	۳۰
۲-۵- فرآیند شکل‌گیری قوانین فرصت‌های برابر.....	۳۱
۲-۵-۱- فرآیند شکل‌گیری قوانین فرصت‌های برابر جهت معلولین در دنیا.....	۳۱
۲-۵-۲- فرآیند مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری در ایران.....	۳۲
۲-۶- ناتوانی و معلولیت.....	۳۳
۲-۶-۱- تفاوت بین ناتوانی و معلولیت.....	۳۵
۲-۶-۲- علل معلولیت و ناتوانی.....	۳۶
۲-۶-۳- انواع معلولیت‌ها و محدودیت‌های آن‌ها در ارتباط با فضاهای عمومی شهری.....	۳۶
۲-۷- مروری بر نظریه‌های فضاهای عمومی شهری.....	۳۹
۲-۷-۱- مارکسیسم و فضاهای عمومی شهر.....	۴۳
۲-۷-۲- نوگرایان و فضاهای عمومی شهر.....	۴۴
۲-۷-۳- فضاهای عمومی شهری زنده و فعال.....	۴۴
۲-۷-۴- انسان‌گرایی و فضاهای عمومی شهر.....	۴۵
۲-۷-۵- فضاهای عمومی شهر و ارتباطات اجتماعی.....	۴۵
۲-۸- ماهیت و کارکردهای فضاهای عمومی شهری.....	۴۶
۲-۹- اهمیت و نقش کارکردهای فضاهای عمومی در برنامه‌ریزی شهری.....	۴۸
۲-۱۰- فضاهای عمومی شهری، معلولین و جانبازان.....	۴۹
۲-۱۱- برنامه‌ریزی شهری، معلولین و جانبازان.....	۵۱

۱۲-۲-	برنامه‌ریزی حمایتی، معلولین و جانبازان.....	۵۲
۱۳-۲-	معلولین، جانبازان و مشارکت در جامعه.....	۵۳
۱۴-۲-	آمار معلولین و جانبازان.....	۵۴
۱۵-۲-	جمع‌بندی.....	۵۸

فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق

۳-۱-	ویژگی‌های جغرافیایی شهر شیراز.....	۶۱
۳-۱-۱-	موقعیت و وسعت.....	۶۱
۳-۱-۲-	ویژگی‌های اقلیمی.....	۶۲
۳-۱-۲-۱-	دما، بارش، رطوبت.....	۶۲
۳-۱-۲-۲-	درجه حرارت.....	۶۴
۳-۱-۲-۳-	رطوبت.....	۶۵
۳-۱-۲-۴-	روزهای یخبندان.....	۶۶
۳-۱-۲-۵-	منطقه آسایش شهری.....	۶۷
۳-۱-۳-	پوشش گیاهی.....	۶۹
۳-۲-	ویژگی‌های جغرافیای انسانی.....	۷۰
۳-۲-۱-	پیشینه تاریخی.....	۷۰
۳-۲-۲-	وجه تسمیه.....	۷۲
۳-۲-۳-	جمعیت.....	۷۲
۳-۲-۴-	وضعیت اقتصادی.....	۷۳
۳-۳-	مواد و روش‌ها.....	۷۵
۳-۳-۱-	روش انجام تحقیق و تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۷۵
۳-۳-۲-	نحوه انتخاب محدوده مورد مطالعه و جامعه آماری.....	۷۶
۳-۳-۳-	شیوه نمونه‌گیری.....	۷۸
۳-۳-۴-	روایی و اعتبار پرسشنامه.....	۷۸
۳-۴-	مدل تاپسیس (Topsis).....	۷۹
۳-۵-	جمع‌بندی.....	۷۹

فصل چهارم: نتایج و بحث

۴-۱-	شمای کلی پرسشنامه‌های تنظیم شده.....	۸۱
۴-۲-	خصوصیات جامعه آماری.....	۸۲
۴-۳-	بررسی و ارزیابی نیازهای معلولین و جانبازان.....	۸۴
۴-۳-۱-	ارزیابی مبلمان شهری با مشارکت معلولین و جانبازان.....	۸۵
۴-۳-۱-۱-	وضع موجود مبلمان شهری از دید معلولان و جانبازان در مرکز شهر شیراز.....	۸۷
۴-۳-۱-۲-	وضع موجود مبلمان شهری از دید معلولان و جانبازان در محدوده پارک آزادی.....	۸۸
۴-۳-۱-۳-	وضع موجود مبلمان شهری از دید معلولان و جانبازان در محدوده حافظیه.....	۸۸
۴-۳-۲-	شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی.....	۹۰
۴-۳-۲-۱-	ارزیابی وضع موجود ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی.....	۹۱
۴-۳-۳-	شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی علائم شهری.....	۹۳
۴-۳-۳-۱-	ارزیابی وضع موجود وسائل اطلاع‌رسانی و علائم.....	۹۳
۴-۳-۳-۲-	شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی وسائل ارتباطی.....	۹۵
۴-۳-۳-۳-	ارزیابی وضع موجود وسائل ارتباطی.....	۹۵
۴-۳-۳-۴-	شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی توقف‌گاه‌ها.....	۹۷

۱-۳-۴- ارزیابی وضع موجود توقف گاه‌ها.....	۹۷
۳-۳-۴- شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی سطوح شیب‌دار.....	۹۸
۱-۳-۴- ارزیابی وضع موجود سطوح شیب‌دار.....	۹۸
۳-۳-۴- ارزیابی وضع موجود سیستم روشنایی معابر و فضاهای شهری.....	۱۰۰
۳-۳-۴- ارزیابی وضع موجود وسایل و اثاثیه استراحت.....	۱۰۱
۳-۴- مسائل و مشکلات کلی در ارتباط با مبلمان شهری.....	۱۰۲
۳-۴- ترافیک، معلولین و جانبازان.....	۱۰۵
۳-۴- ارزیابی ترافیک شهری با مشارکت معلولین و جانبازان.....	۱۰۶
۱-۳-۴- وضع موجود ترافیک شهری از دید معلولان و جانبازان در مرکز شهر شیراز.....	۱۰۶
۲-۳-۴- وضع موجود ترافیک شهری از دید معلولان و جانبازان در محدوده پارک آزادی.....	۱۰۹
۳-۳-۴- وضع موجود ترافیک شهری از دید معلولان و جانبازان در منطقه حافظیه.....	۱۱۰
۳-۴- شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی پیاده‌رو.....	۱۱۱
۱-۳-۴- ارزیابی وضع موجود پیاده‌روهای فضاهای شهری شیراز.....	۱۱۳
۳-۴- شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی پل‌های ارتباطی بین پیاده‌رو و خیابان.....	۱۱۶
۱-۳-۴- ارزیابی وضع موجود پل‌های ارتباطی بین پیاده‌رو و خیابان.....	۱۱۶
۴-۹- شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی محل عبور عابر پیاده.....	۱۱۸
۱-۳-۴- ارزیابی وضع موجود محل عبور عابر پیاده.....	۱۱۸
۱۰-۴- شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی پارکینگ‌های موجود در فضاهای شهری شیراز.....	۱۱۹
۱-۱۰-۴- ارزیابی وضع موجود پارکینگ‌های موجود در فضاهای شهری شیراز.....	۱۲۰
۱۱-۴- ارزیابی سیستم حمل و نقل عمومی شهری.....	۱۲۱
۱۲-۴- مسائل و مشکلات کلی در ارتباط با ترافیک شهری.....	۱۲۲
۱۳-۴- پیشنهادات معلولین و جانبازان در راستای بهبود سیستم حمل و نقل شهری.....	۱۲۵
۱۴-۴- مشکلات و راهکارهای گروه‌های مختلف معلولیت در فضاهای شهری.....	۱۲۶
۱۵-۴- ارزیابی فضاها و اماکن عمومی (کاربری‌ها).....	۱۲۹
۱۶-۴- دلایل اجرا نشدن طرح‌های شهری مربوط به معلولین و جانبازان.....	۱۳۳
۱۷-۴- ارزیابی وضع موجود فضاهای شهری با استفاده از مدل تاپسیس (Topsis).....	۱۳۸
۱۸-۴- ارزیابی ترافیک شهری با استفاده از مدل تصمیم‌گیری تاپسیس.....	۱۳۹
۱-۱۸-۴- تبدیل شاخص‌های کیفی به کمی.....	۱۳۹
۲-۱۸-۴- بی‌مقیاس‌سازی.....	۱۴۰
۳-۱۸-۴- ارزیابی اوزان شاخص‌ها.....	۱۴۱
۴-۱۸-۴- تعیین راه حل ایده‌آل مثبت و راه حل ایده‌آل منفی.....	۱۴۳
۵-۱۸-۴- میزان فاصله هر گزینه تا ایده‌آل مثبت و منفی.....	۱۴۴
۹-۴-۱- ارزیابی مبلمان شهری با استفاده از مدل تصمیم‌گیری تاپسیس.....	۱۴۶
۲۰-۴- ارزیابی کاربری‌ها با استفاده از مدل تصمیم‌گیری Topsis.....	۱۴۸
۲۱-۴- آزمون فرضیات.....	۱۵۰
۱-۲۱-۴- آزمون فرضیه اول.....	۱۵۰
۲-۲۱-۴- آزمون فرضیه دوم.....	۱۵۳
۲۲-۴- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۱۵۵
۲۳-۴- ارائه پیشنهادات و راهکارها.....	۱۵۸
۱-۲۳-۴- برنامه‌ریزی مقدماتی.....	۱۵۹
۱-۱-۲۳-۴- الزامات قانونی و اجرای آن.....	۱۵۹

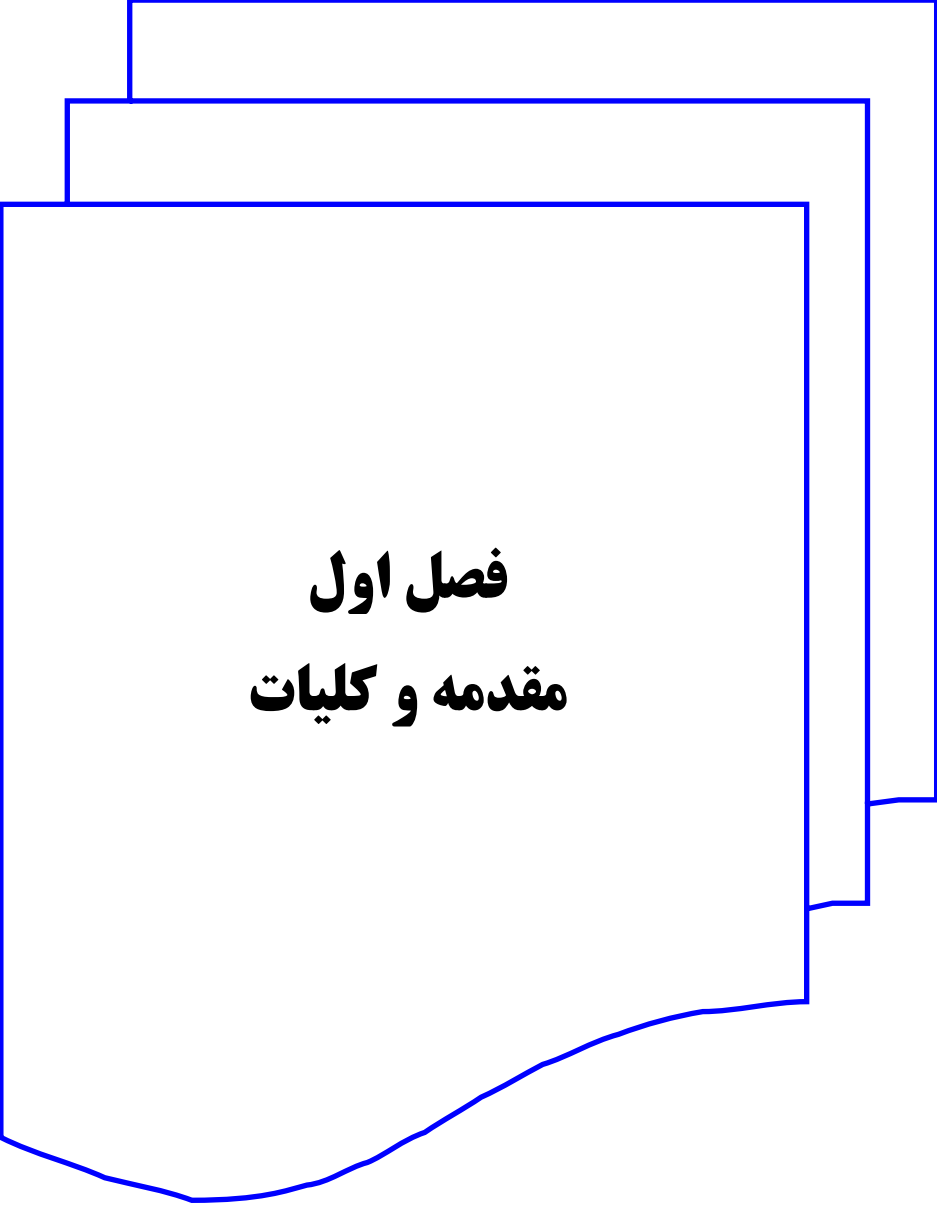
۱۵۹	۱-۲-۲۳-۴- تمرکز فعالیت‌ها
۱۶۰	۱-۳-۲۳-۴- مدیریت صحیح
۱۶۰	۱-۴-۲۳-۴- تأمین اعتبار
۱۶۰	۲-۲۳-۴- برنامه‌ریزی نهایی (استراتژیکی)
۱۶۱	۱-۲-۲۳-۴- آموزش شهروندان و فرهنگ‌سازی
۱۶۲	۲-۲-۲۳-۴- وضع قوانین
۱۶۲	۳-۲-۲۳-۴- رفع موانع معماری و شهرسازی
۱۶۲	۴-۲-۲۳-۴- ایجاد شهر الکترونیک
۱۶۴	منابع

جدول (۱-۱): میزان شیوع معلولیت در کشور	۱۰
جدول (۲-۱): انواع معلولیت‌ها و محدودیت‌های آن‌ها	۳۷
جدول (۲-۲): کاربرد و عملکرد فضاهای عمومی در طول تاریخ	۴۳
جدول (۲-۳): حضور مردم در فضاهای شهری	۴۷
جدول (۲-۴): میزان شیوع معلولیت در کشور	۵۵
جدول (۲-۵): تعداد جانبازان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵	۵۶
جدول (۲-۶): جانبازان تحت پوشش سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران	۵۶
جدول (۲-۷): تعداد جانبازان در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ بر حسب درصد جانبازی	۵۷
جدول (۲-۸): معلولین بر حسب نوع معلولیت در سال ۱۳۸۵	۵۸
جدول (۳-۱): میانگین بلندمدت عوامل جوی شیراز در دوره سی ساله ۱۳۵۵ تا ۸۵	۶۳
جدول (۳-۲): مقدار دمای مؤثر شهر شیراز	۶۸
جدول (۳-۳): محدوده آسایش و ویژگی‌های آن بر اساس شاخص تنش تجمع	۶۹
جدول (۳-۴): فضای سبز شهری در مناطق هشت گانه شیراز ۸۵-۱۳۸۴	۷۰
جدول (۳-۵): افزایش جمعیت شهر شیراز طی سال‌های ۸۵-۱۳۳۵	۷۳
جدول (۳-۶): مقایسه جمعیت شاغل ده ساله و بیشتر در سال ۱۳۸۵	۷۴
جدول (۳-۷): درصد اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصادی در استان فارس	۷۴
جدول (۴-۱): ارزیابی مبلمان و تجهیزات شهری مرکز شهر شیراز	۸۷
جدول (۴-۲): ارزیابی مبلمان و تجهیزات شهری در محدوده پارک آزادی	۸۸
جدول (۴-۳): ارزیابی مبلمان و تجهیزات شهری محدوده حافظیه	۸۹
جدول (۴-۴): کمبودها و مشکلات تجهیزات شهری (مبلمان شهری) در مناطق مورد مطالعه	۹۰
جدول (۴-۵): میزان مناسب بودن علائم ویژه معلولین	۹۴
جدول (۴-۶): استفاده از رنگ‌ها برای اطلاع رسانی معلولین حسی و حرکتی	۹۴
جدول (۴-۷): میزان مناسب بودن سیستم روشنایی در مناطق مورد مطالعه	۱۰۰
جدول (۴-۸): ارزیابی وضع موجود و تدوین وضع مطلوب مبلمان شهری با مشارکت معلولین و جانبازان	۱۰۳
جدول (۴-۹): وضع موجود تجهیزات پارک آزادی	۱۰۴
جدول (۴-۱۰): ارزیابی ترافیک شهری در مرکز شهر شیراز	۱۰۸
جدول (۴-۱۱): کمبودها و مشکلات شبکه ارتباطی و موانع موجود در ارتباط با ترافیک شهری	۱۰۹
جدول (۴-۱۲): ارزیابی ترافیک شهری در محدوده پارک آزادی	۱۱۰
جدول (۴-۱۳): ارزیابی ترافیک شهری در منطقه حافظیه	۱۱۱
جدول (۴-۱۴): حداقل تعداد فضاهای پارکینگ قابل دسترس برای افراد معلول در پارکینگ‌های عمومی	۱۲۰
جدول (۴-۱۵): میزان نامناسب بودن سیستم حمل و نقل شهری شیراز	۱۲۲
جدول (۴-۱۶): ارزیابی وضع موجود و تدوین وضع مطلوب ترافیک شهری با مشارکت معلولین و جانبازان	۱۲۳
جدول (۴-۱۷): پیسنهادت معلولین و جانبازان در ارتباط با بهبود وضع موجود سیستم حمل و نقل شهری	۱۲۶
جدول (۴-۱۸): افراد با محدودیت حرکتی در پاها	۱۲۷
جدول (۴-۱۹): افراد نابینا در فضاهای شهری	۱۲۸
جدول (۴-۲۰): افراد با صندلی چرخدار در فضاهای شهری	۱۲۸
جدول (۴-۲۱): افراد با محدودیت حرکتی در دست‌ها	۱۲۸
جدول (۴-۲۲): افراد کم‌بینا در فضاهای شهری	۱۲۹
جدول (۴-۲۳): افراد ناشنوا در فضاهای شهری	۱۲۹
جدول (۴-۲۴): عوامل مؤثر بر استفاده کمتر معلولین و جانبازان از کاربری‌ها	۱۳۲
جدول (۴-۲۵): عوامل مؤثر در اجرا نشدن طرح‌های مربوط به فضاهای شهری از نظر معلولین و جانبازان	۱۳۶

جدول (۴-۲۶): عوامل مؤثر در عدم اجرا طرح‌های مربوط به فضاهای شهری از نظر کارشناسان و مسئولان	۱۳۷
جدول (۴-۲۷): ماتریس کمی شده و بی‌مقیاس تصمیم‌گیری ترافیک شهری	۱۴۰
جدول (۴-۲۸): بی‌مقیاس سازی با استفاده از نرم	۱۴۱
جدول (۴-۲۹): p_{ij} به دست آمده	۱۴۱
جدول (۴-۳۰): اوزان شاخص‌ها	۱۴۲
جدول (۴-۳۱): ماتریس بی‌مقیاس شده N	۱۴۳
جدول (۴-۳۲): ماتریس بی‌مقیاس موزون V	۱۴۳
جدول (۴-۳۳): ماتریس کمی شده و بی‌مقیاس تصمیم‌گیری مبلمان شهری	۱۴۶
جدول (۴-۳۴): ماتریس کمی شده و بی‌مقیاس تصمیم‌گیری کاربری اراضی	۱۴۸
جدول (۴-۳۵): تعیین همبستگی میان فضاهای شهری و متغیرهای مورد نظر	۱۵۲
جدول (۴-۳۶): تجزیه و تحلیل آزمون t	۱۵۵
جدول (۴-۳۷): راهکارها و پیشنهادات معلولین و جانبازان در ارتباط با مناسب سازی فضاهای شهری موجود	۱۶۱

شکل (۱-۱): تأثیر مناسب‌سازی بر فرد معلول.....	۸
شکل (۳-۱): نقشه موقعیت شهر شیراز در استان	۶۲
شکل (۳-۲): موقعیت محدوده‌های مورد مطالعه در شهر شیراز.....	۷۷
شکل (۴-۱): ایستگاه نامناسب در محدوده پارک آزادی	۹۱
شکل (۴-۲): نمونه‌ای از ایستگاه نامناسب در مرکز شهر.....	۹۱
شکل (۴-۳): تلفن عمومی نامناسب.....	۹۶
شکل (۴-۴): رمپ نامناسب با شیب و پیچ تند.....	۹۹
شکل (۴-۵): تعبیه مانع در مقابل رمپ پارک آزادی.....	۹۹
شکل (۴-۶): آب‌خوری نامناسب در پارک آزادی	۱۰۴
شکل (۴-۷): پیاده‌رو زند در مرکز شهر شیراز.....	۱۱۵
شکل (۴-۸): مسدود شدن پیاده‌رو در مرکز شهر شیراز.....	۱۱۶
شکل (۴-۹): پل ارتباطی غیراستاندارد و ایجاد مانع روی آن در مرکز شهر شیراز.....	۱۱۸
شکل (۴-۱۰): وضعیت نامناسب محل عبور پیاده در بولوار زند.....	۱۱۹
شکل (۴-۱۱): پله‌های متعدد و عدم پیش‌بینی رمپ در حافظیه.....	۱۳۰
شکل (۴-۱۲): وجود پله نامناسب و تعبیه رمپ با شیب و پیچ تند در اماکن عمومی.....	۱۳۱

نمودار (۱-۱): تعداد جانبازان در کشور، استان فارس و شیراز	۱۱
نمودار (۲-۱): نوع معلولیت بر حسب درصد در شهر شیراز	۵۶
نمودار (۳-۱): رژیم حرارتی شیراز طی دوره ۸۵-۱۳۵۵	۶۵
نمودار (۳-۲): رژیم رطوبتی شیراز طی دوره ۸۵-۱۳۵۵	۶۶
نمودار (۳-۳): تعداد روزهای یخبندان ماهانه شیراز به درصد طی دوره ۸۵-۱۳۵۵	۶۷
نمودار (۳-۴): منطقه آسایش شهری	۶۹
نمودار (۴-۱): درصد معلولین بر حسب نوع معلولیت در جامعه آماری تحقیق	۸۴
نمودار (۴-۲): میزان نامناسب بودن ایستگاه‌های حمل و نقل	۹۲
نمودار (۴-۳): میزان مناسب بودن تجهیزات شهری	۹۶
نمودار (۴-۴): میزان مناسب بودن سطوح شیب‌دار در محدوده‌های مورد مطالعه	۹۹
نمودار (۴-۵): میزان مناسب بودن و دسترسی به فضاهایی برای نشستن و استراحت در مرکز شهر شیراز	۱۰۱
نمودار (۴-۶): میزان استفاده معلولین و جانبازان از وسایل حمل و نقل در محدوده‌های مورد مطالعه	۱۰۷
نمودار (۴-۷): میزان نامناسب بودن پیاده‌رو	۱۱۵
نمودار (۴-۸): میزان نامناسب بودن پل‌های ارتباطی در محدوده پارک آزادی	۱۱۷
نمودار (۴-۹): میزان نامناسب بودن پارکینگ‌های موجود در شهر شیراز	۱۲۱
نمودار (۴-۱۰): میزان رفت و آمد و احساس ایمنی و راحتی در مرکز شهر شیراز، ۱۳۸۸	۱۵۰
نمودار (۴-۱۱): میزان رفت و آمد و احساس ایمنی و راحتی در محدوده پارک آزادی، ۱۳۸۸	۱۵۱
نمودار (۴-۱۲): میزان رفت و آمد و احساس ایمنی و راحتی در محدوده حافظیه، ۱۳۸۸	۱۵۱

فصل اول
مقدمه و کلیات

۱-۱- مقدمه

معلولیت به مثابه پدیده‌ای زیستی و اجتماعی، واقعیتی است که تمام جوامع، صرف‌نظر از میزان توسعه‌یافتگی، اعم از کشورهای صنعتی و غیرصنعتی با آن مواجه هستند. پدیده معلولیت، با توجه به علل و انواع آن و نیز معنایی که جامعه از این پدیده ارائه می‌دهد، نمود می‌یابد. به‌صورتی که از یک سو وقایع اجتماعی چون جنگ و انقلابات موجب معلولیت می‌گردند و از طرف دیگر، وقوع معلولیت، آثار و پیامدهای اجتماعی متعددی به دنبال دارد.

مناسب‌سازی فضاهای شهری و بهبود قابلیت دسترسی و تحرک افراد دارای معلولیت در کاهش فقر بسیار مهم می‌نماید. تمامی افراد معلول در کشورهای در حال توسعه جهان بویژه کشور ما، از میزان بالای شیوع فقر و عدم دسترسی به فرصت‌های برابر اجتماعی و اقتصادی و بالتبع آن نامناسب‌بودن فضاهای شهری رنج می‌برند. تلاش برای کاهش فقر معلولین از طریق بهبود قابلیت دسترسی با تمرکز بر روی مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری بویژه ترافیک، مبلمان شهری و کاربری‌های متنوع موجود در سطح شهر (کاربری اراضی) امکان‌پذیر می‌باشد. بنابراین، نیازهای اساسی معلولین و جانبازان از جمله تحرک، دسترسی به فضاهای شهری و نیازهای حسی و حرکتی آنان نباید در فضاهای شهری نادیده گرفته شوند.

اهمیت میزان مناسب‌بودن فضاهای شهری برای گروه‌های مختلف استفاده‌کننده از این فضاها، بر کسی پوشیده نیست و در این ارتباط عوامل تشکیل‌دهنده اصلی شهر یعنی کاربری اراضی، ترافیک و مبلمان شهری به عنوان مهمترین عوامل در ارزیابی میزان مناسب‌بودن و مطلوبیت فضاها محسوب می‌گردند. یکی از مهمترین فضاهای شهری، فضاهای عمومی می‌باشند که همواره شاهد بیشترین حجم استفاده‌کننده بوده و به عنوان مهمترین بخش شهر به عمده‌ترین نیازهای شهروندان در ابعاد مختلف پاسخ می‌دهند. در اهمیت

فضاهای عمومی همین بس که، این فضاها به عنوان بستر کالبدی حیات مدنی و به عنوان تبلور فضایی مفهوم عرصه عمومی که عنصر ضروری جامعه مدنی است، تبلور یابد (حبیبی، ۱۲، ۱۳۷۹-۱۱).

شرایط و وضعیت معلولین جسمی و حرکتی در فضاهای عمومی شهری و توجه بیشتر به خواسته‌ها و نیازهای آنان در کشورهای توسعه‌یافته و پیشرفته پس از جنگ جهانی دوم و در کشور ما پس از جنگ تحمیلی شدت بیشتری به خود گرفت و از این زمان بود که کارشناسان، مهندسين و برنامه‌ریزان شهری به این مسئله توجه خاصی نشان دادند که در ترسیم فضای شهری به مسائل و شرایط معلولین به عنوان قشری از جامعه توجه کنند (نصرآبادی، ۱۳۸۲، ۲۴).

مناسب‌سازی فضاهای شهری بستر کالبدی در جهت رسیدن به فرصت‌های برابر همه افراد و اقشار جامعه به‌منظور تحرک و جابه‌جایی در سطح شهر و دسترسی هر فرد به تمامی فضاهای شهری از ضروریات رشد و توسعه جامعه می‌باشد (تقوایی و مرادی، ۱۳۸۴، ۹). محدودیت‌های حرکتی، موانع شهری و معماری مجموعه عواملی می‌باشند که مشارکت اجتماعی افراد معلول در جامعه شهری را با مشکل مواجه می‌سازد، این امر موجب از هم گسیختگی پیوند این گروه با جامعه می‌گردد. به‌طور کلی، بین انسان و محیط و فضاهای پیرامون او، هم به‌صورت ناقص و هم به‌صورت کامل در اشکال مختلف فردی، اجتماعی، موقتی و دائم ارتباط برقرار می‌باشد (Oliver, 1975, 22). شهر را نباید فقط محل سکونت دسته‌ای از افراد و مرکز قراردادهای دانست، بلکه آن متشکل از روحيات، افکار، آداب و رسوم، معتقدات و احساسات خاص همه افراد می‌باشد (Moevis, 1968, 9-10).

برنامه‌ریزی شهری و شهرسازی در ارتباط مستقیم با نیازهای زیستی و سکونتی انسان می‌باشند. اهمیت این علوم هنگامی مشخص می‌گردند که نیازهای انسان جنبه کالبدی - فضایی بیابند و هدف، دسترسی به فضایی در خور انسان باشد (قائم، ۱۳۶۷، ۱۴).

استفاده معلولین^۱ و جانبازان^۲ از امکانات جامعه از طریق مناسب‌سازی فضاهای شهری موجود و همچنین دسترسی به این فضاها می‌باشد. در این ارتباط تاکنون نه‌تنها اقدام شایسته‌ای در مورد مناسب‌سازی فضاهای

1- Handicapped
2- Disabilities

عمومی شهری صورت نگرفته، بلکه مجریان، دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان شهری نیز در این مورد چندان رقبتی از خود نشان نداده‌اند.

ارزیابی فضاهای عمومی شهری با توجه به نیازهای معلولین و برنامه‌ریزی جهت آن، یکی از ضروریات هر جامعه و بخصوص جامعه ما که بعد از جنگ تحمیلی با جمع عظیمی از جانبازان و جامعه معلولین مواجه است می‌باشد. چرا که شهروندان معلول نیز مانند دیگر افراد جامعه حق دارند از تمامی امکانات جامعه اعم از آموزشی، درمانی، فرهنگی، مذهبی و ... استفاده نمایند.

برآودهای آماری از طرف سازمان ملل نشان می‌دهد که جمعیت جهان در سال ۲۰۱۰ میلادی به رقمی معادل ۷ میلیارد نفر خواهد رسید. بر همین اساس، از طرفی ۱۰ درصد از این جمعیت را به نوعی معلولین تشکیل می‌دهند (محمودزاده، ۱۳۷۱، ۲) به دلیل چنین روندی مسائل عدیده‌ای در حل مشکلات معلولین و جانبازان به عنوان یک قشر قابل توجه محسوس می‌باشد، زیرا به تناسب رشد جمعیت، معلولیت‌ها نیز در ابعاد مختلف رشد می‌یابند.

معلولیت‌های ناشی از جنگ تحمیلی، معلولیت‌های مادر زادی، حوادث، سوانح، عدم رعایت مقررات بهداشتی، آلودگی محیط زیست و ... انواعی از معلولیت‌ها می‌باشند که این موارد رو به افزایش می‌باشد (میقاتی، ۱۳۷۳، ۱). دور نگه‌داشتن این قشر از جامعه و استفاده از نیروهای بالفعل و بالقوه آنان، به اقداماتی نیاز دارد، از جمله مهمترین این اقدامات مناسب‌سازی فضاهای شهری می‌باشد. مناسب‌سازی کامل فضاهای شهری و بناها امری ناممکن است ولی به‌طور نسبی برای همه جوامع امکان‌پذیر می‌باشد.

دسترسی معلولین به بناها و تجهیزات شهری، شبکه حمل و نقل، مراکز تفریحی و گردشگری و سایر کاربری‌های متنوع شهری، نه‌تنها موجب می‌گردد تا از استعدادها و نیروهای آنان استفاده مفید به عمل آید، بلکه نوعی پیشگیری از وقوع معلولیت‌های جدید نیز به شمار می‌آید (بابایی‌اهری، ۱۳۷۳، ۶).

ضروریات زندگی روزمره یک شهروند معلول و جانباز او را بر آن می‌دارد که با هر گوشه از فضاهای شهر سروکار داشته باشد. برخورد با موانع معماری و شهرسازی در سطح شهر و اماکن عمومی، خود تشدیدکننده ناتوانی‌های جسمانی معلولین و جانبازان شده و نهایتاً معلول را منزوی و گوشه‌گیر می‌سازد، در حالی که معلولین و جانبازان خود هیچ‌گونه تمایلی به منزوی شدن ندارند (میقاتی، ۱۳۷۳، ۵-۱). بنابراین، نابسامان

بودن فضاهای عمومی شهری و عدم انطباق آن با نیازها و خواسته‌های معلولین و جانبازان باعث منزوی‌گشتن آنان می‌گردد که این مهم در بلندمدت زیان‌های اجتماعی و اقتصادی فراوانی در کشور به بار می‌آورد.

ایجاد فضاهای شهری مناسب با توجه به نیازهای معلولین و جانبازان در سطح شهر، بهترین راهکار جهت بیرون آوردن معلولین و جانبازان از انزوا و افسردگی می‌باشد و این امر از طریق ایجاد فضاهای شهری مناسب و قابل دسترس برای آنان امکان‌پذیر می‌باشد.

پژوهش حاضر علاوه بر مباحث نظری مرتبط با مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری جهت معلولین و جانبازان، راه‌های مناسب‌سازی این فضاها مشتمل بر برنامه‌ریزی مقدماتی و نهایی، ضوابط و مقررات موجود، مشکلات، ارائه راهکارها و پیشنهادات در ارتباط با فضاهای عمومی شهری موجود در شهر شیراز ویژه معلولین و جانبازان مورد ارزیابی و بررسی قرار گرفته است. بطور کلی، آنچه در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است، ارزیابی و مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهر شیراز جهت استفاده بهینه معلولین و جانبازان می‌باشد که این مسئله اشاره‌ایست به یکی از پراهمیت‌ترین مسائل اجتماعی امروز که در کلیه کشورهای جهان مورد توجه می‌باشد. این پایان‌نامه در قالب چهار فصل تحت عناوین ذیل ارائه می‌گردد:

فصل اول: مقدمه و کلیات تحقیق

فصل دوم: مبانی نظری تحقیق

فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق

فصل چهارم: نتایج و بحث.

۲-۱- طرح مسأله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق

یکی از مهمترین مشکلات فضاهای شهری کشور، نامناسب بودن فضاهای آن‌ها در ارتباط با اشخاص دارای معلولیت می‌باشد که این مهم در هر دو مورد کالبدی و رفتاری قابل ملاحظه می‌باشد. اولی ناشی از نتایج برنامه‌ریزی شهری غیرصحیح و اقدامات عملی شهرسازانه و دومی پیامد اجتماعی - فرهنگی ناشی از آن است (اقبالی، ۱۳۸۵، ۱). از دیدگاه برنامه‌ریزان شهری، شهر سالم شهری است که کلیه شهروندان بتوانند از

فضاهای آن بهره‌مند شوند. فضای شهری بایستی ارائه‌دهنده خدمات بیشتر به اقشار آسیب‌پذیر باشد تا این گروه از صحنه جامعه محو نگردند و به فراموشی سپرده نشوند. بخشی از جامعه که به سبب ناتوانی جسمی - حرکتی، عملاً از استفاده فضاهای شهری محروم گشته‌اند علت را نه در «معلول بودن شهر» که در «معلول بودن خویش» جستجو می‌کنند و خود را از نزدیک شدن به این فضاهای شهری باز می‌دارند (قائم، ۱۳۶۷، ۱). آنچه در دانش طراحی شهری برای فضاهای شهری ارزش می‌باشد نقش اجتماعی و تعاملی است که این فضا در زندگی جمعی شهروندان ایفا می‌کند (پاکزاد، ۱۳۸۳، ۱۰-۹).

با ایجاد فضاهای شهری استاندارد و مناسب‌سازی فضاهای عمومی موجود، می‌توان با معلولان در تعامل اجتماعی بیشتری بود. رفع موانع موجود در شهر می‌تواند از اقدامات مهمی باشد که مشارکت هر چه بیشتر معلولان در فعالیت‌های اجتماعی و حضور در فضاهای شهری را برای آنان تضمین می‌کند (سعیدینیا، ۱۳۸۳، ۸۳). تأمین شرایط زندگی از مهمترین عوامل جذب معلولین در جامعه به‌شمار می‌رود (تاج‌الدینی و موسوی، ۱۳۸۵، ۳) که این مهم تنها از طریق مناسب‌سازی فضاهای شهری امکان‌پذیر می‌باشد. فضای شهری، فضای زندگی روزمره شهروندان است که هر روز به صورت آگاهانه یا ناآگاهانه در طول راه، ادراک می‌شود (افصح‌حسینی، ۱۳۸۵، ۱).

برنامه‌ریزی شهری بویژه برنامه‌ریزی فضاهای شهری بایستی طوری صورت پذیرد که توانایی پذیرش تمامی افراد و دسترسی کلیه اقشار جامعه به فضاهای مورد نیاز آنان را در نظر بگیرد در غیر این صورت می‌توان بیان کرد که فضاهای شهری نامناسب بوده و می‌بایست نسبت به مناسب‌سازی آنان مبادرت کرد. از طریق مناسب‌سازی فضاهای شهری، کلیه افراد اجتماع دسترسی به محیط و عناصر شهری و فعالیت در عرصه‌های مختلف زندگی را که حق طبیعی و لازمه حیات انسان است را خواهند داشت. سازگار ساختن فضاهای شهری با نیازهای افراد معلول در واقع بازگرداندن آنان به اجتماع است. مناسب‌سازی فضاهای شهری و مشارکت تمام اقشار جامعه در تأمین منابع مادی و مالی، موجب گسترش خدمات اجتماعی و بهبود امکانات اقتصادی می‌شود و این امر به‌ویژه برای اشخاص معلول از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (حناچی، ۱۳۸۳، ۱۴). به نظر فن برنر^۱ (۱۹۷۹) تعامل انسان و محیط موجب رشد وی خواهد شد (حلاجی، ۱۳۸۶، ۵).

1- Van burner